

Çağdaş Çince'de Ayrılabilen Birleşik Sözcükler

DR. ÖĞR. ÜYESİ SEMİNE İMGE AZERTÜRK*

Öz

Çince, yalınlayan bir dildir ve dil birimlerini analiz ederken genellikle kesin sınırları belirlemek zordur. Buna bağlı olarak sözcük ve sözcük öbeğinin sınırları da belirgin değildir. Ayrılabilen birleşik sözcükler de bu belirsizliğin en tipik örneklerinden biridir. Bir başka deyişle sözcük ve sözcük öbeği arasında kalan bir durumdadır. Çince'de ayrılabilen birleşik sözcüklerin ilk çıkışı Song Hanedanı Dönemi'ne (M.S. 960-1279) rastlamaktadır. En erken görülen ayrılabilen birleşik sözcük türü ise fiil nesne yapısındaki sözcüklerdir. Çağdaş Çince'de, ayrılabilen birleşik sözcük olarak adlandırılan bu tür sözcükler, iki biçimbirimden oluşmuş birleşik yapılar olup, hem bir anlam ifade etmek için birleşebilir hem de birbirinden ayrılarak aralarına başka ögeler eklenebilir. Bu eklenen ögeler sonucunda sözcüğün temel anlamı değişmeden geçici olarak anlamsal genişlemeye uğrayabilir. Çağdaş Çince'de "ayrılabilen birleşik sözcükler" özel ve karmaşık bir dil olgusudur. Bu tür sözcükler, Çince'nin gelişimi boyunca, tek heceli sözcüklerin söz dizimsel kuralları çerçevesinde çift heceli sözcüklere evrilmesi sonucu meydana gelmişlerdir. Bu çalışmada ayrılabilen birleşik sözcüklerin tanım ve adlandırma sorunu incelenmiş, bu sözcüklerin sözcük mü yoksa sözcük öbeği mi olduğu konusu ele alınmıştır. Ayrıca hem sayı bakımından çok hem de günlük hayatta sık kullanılan fiil nesne yapısındaki ayrılabilen birleşik sözcüklerin yapısal ve dil bilgisel özellikleri nelerdir, ayrı kullanımları nasıldır, sözlüklerdeki gösterimi nasıldır? sorularına cevap aranmıştır. Çince'nin kendine özgü dil yapısını anlamak ve kavramak için ayrılabilen birleşik sözcükleri araştırmak hem Çince öğretimi hem de Çin dili araştırmaları açısından önem taşımaktadır.

Anahtar sözcükler: ayrılabilen birleşik sözcük, Çince sözcük yapısı, birleşik sözcük, Çağdaş Çince, Çince dil bilgisi

The Separable Compound Words in Modern Chinese

Abstract

Chinese is an isolating language and while analyzing the language patterns it is usually difficult to identify the exact structure. And this makes words and phrases also indistinct. Separable compound words are a typical example to this indistinctiveness. In other words, it is left between the word and the phrase. The initial use of separable compound words in the Chinese language is from the Song Dynasty Period (A.D 960-1279). The earliest separable compound types are verbs and nouns. Separable compound words in Modern Chinese consist of two morphemes, they can combine to present a meaning and also separate by adding other grammar elements in between. While these added elements keep the main meaning, they temporarily and semantically expand. "Separable

* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, imge@nevsehir.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3954-2400
Gönderilme Tarihi: 1 Ocak 2025 Kabul Tarihi: 7 Mart 2025

compound words" in modern Chinese have a special and complicated effect on the language. As Chinese grammar developed, within the frame of syntactic rules, these types of words were formed by one syllable words evolving into double syllable words. This study analyzes the issue of defining and naming separable compound words and whether they are actually words or phrases. It also searches the answers of the following queries. What are the structural and grammatical features of separable compound words in the verb-object structure that are both numerous and frequently used in daily life, how are they used separately, and how are they represented in dictionaries? Chinese grammar has its own distinct structure. Studying separable compound words is key to understanding and comprehending the language. These words are of importance to teaching Chinese and researching the Chinese language.

Keywords: separable compound words, Chinese word structure, compound words, Modern Chinese, Chinese grammar

GİRİŞ

Ayırılabilen birleşik sözcükler, Çağdaş Çince'nin sözcük türleri arasında özel bir yere sahiptir. Çağdaş Çince'de "ayırılabilen birleşik sözcüklerin"¹ belirli özellikleri vardır. Yapısal ana unsuru ayrılarak ya da birleşik olarak kullanılmasıdır. Bu kullanım özelliği nedeniyle "hem morfolojik hem de söz dizimsel özellikleri bir arada içeren bir sözcük türüdür. Ayrıca, Çince sözcük varlığının gelişimiyle ayrılabilen birleşik sözcükler de sayı bakımından giderek artış göstermektedir" (Quan, 2012, s. 87). Bundan dolayı birçok Çinli araştırmacı ayrılabilen birleşik sözcükler üzerine çalışmış ve çeşitli görüşler ortaya koymuştur. Ayrılarak ya da birleşik olarak kullanıldığında, sözcüğün anlamı bir ölçüde korunsa da yapısal şeklinin bozulması, Çince öğrenen yabancılar için bu sözcüklerin kullanılmasını ve dil bilgisi özelliklerinin anlaşılmasını güçleştirmektedir. Bu çalışmada, "Türk alan yazınında çok az çalışılmış"² olan ayrılabilen birleşik sözcükler araştırma konusu olarak ele alınmıştır. Çin alan yazınında bu sözcük türü üzerine yapılmış özgün çalışmalar temel alınarak ayrılabilen sözcüğün tanımı, sözcük mü yoksa sözcük öbeği mi olduğu, fiil nesne yapısındaki ayrılabilen birleşik sözcüklerin özelliklerinin ne olduğu ve sözlüklerdeki gösterimi gibi konular araştırılmıştır. Bu çalışmanın amacı, Çağdaş Çince'de fiil nesne yapısındaki ayrılabilen birleşik sözcüklerin yapısal, dil bilgisel ve ayrı kullanım biçimlerindeki söz dizimsel özelliklerini analiz etmektir. Bu doğrultuda çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden veri toplama yöntemine göre belgesel tarama yöntemi kullanılmıştır. Belgesel tarama yöntemi ile elde edilen bu bilgiler bir araya getirilerek yorumlanmıştır. Çağdaş Çince'de günlük konuşma dilinde yaygın olarak kullanılan bu sözcüklerin

¹ Çalışmada, bu tür sözcüğün adlandırılması "ayırılabilen birleşik sözcük", "ayırılabilen sözcük" ya da "ayırılabilen fiil" olarak kullanılmıştır.

² Ulusal Tez Merkezi ve Dergipark internet siteleri incelenmiş ve Ulusal Tez Merkezinde sadece İngilizce olarak yazılmış bir doktora tezi ile karşılaşılmıştır. Çince'de sözcük içyapısı: Ayrılabilir Fiillerin Olay Yapısı, Yüklem-Öge Yapısı ve Kategorileri adlı doktora tezi Tzu Ching Kao tarafından 2024 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Enformatik Enstitüsü Bilişsel Bilim Ana Bilim Dalında yapılmıştır. Ayrılabilen sözcüklerden fiil türündeki sözcükleri birleşimsel ulamsal dil bilgisi kuramı kapsamında çok-sözcüklü ifadeler olarak analiz etmiş ve ayrılabilirlik dereceleri arasındaki ilişkiyi, olay yapısı, anlam bilim ve söz dizimi olmak üzere çeşitli yönlerden incelemiştir. Bu çalışmaya ek olarak, Prof. Dr. Gürhan Kırilen'in editörlüğünü yaptığı "Çin Dili" adlı eserde Çince'nin biçimsel özellikleri ele alınarak ayrıca birleşik sözcükler de ele alınmıştır.

araştırılması, Türkiye’deki Çince öğretimine faydalı olması bakımından da önem taşımaktadır. Çünkü bu konu hakkında yazılmış Türkçe bir çalışma bulunmamaktadır. Bunun yanında çalışmanın Türk alan yazınında ayrılabilen sözcükler ile ilgili yapılacak araştırmalara zemin hazırlayacağı düşünülmektedir.

1. AYRILABİLEN BİRLEŞİK SÖZCÜK İÇİN YAPILAN ADLANDIRMALAR, TANIMLAMALAR VE AÇIKLAMALAR

Öncelikle aşağıda ayrılabilen sözcük kavramına dikkat çeken ve bu tür sözcük yapısını tanımlayarak, terimsel olarak adlandırmaya çalışan Çinli dilcilerin görüşlerine ve çalışmalarına yer verilmiştir.

Çince’deki ayrılabilen birleşik sözcüklere dikkat çeken ilk isim Wang Li’dir (Zhang, 2007, s. 59).

Wang Li 1946 yılında, iki im arasına başka bir sözcüğün eklendiği tüm sözcükleri “sözcük grubu [lè yǔ 伪语]” olarak tanımlar. Örneğin “说话 [shuō huà: konuşmak, söylemek]” ve “走路[zǒu lù: yürümek, yürüyerek gitmek]” sözcük grubu olarak kabul eder, çünkü “说大话[shuō dà huà: büyük konuşmak, yüksekte atmak] ve 走小路[zǒu xiǎo lù: küçük yoldan gitmek, patika yoldan gitmek]” gibi kullanımları da vardır. Hatta “打仗[dǎ zhàng: savaşmak]” ve “睡觉 [shuì jiào: uyumak]”ı da sözcük grubu olarak görmektedir, çünkü “打了一仗[dǎ le yī zhàng: bir savaş yaptı]” ve “睡了一觉[shuì le yī jiào: bir uyudu]” gibi kullanımları bulunmaktadır. Ancak, Wang Li’nin sözcük grubu kavramı yalnızca “打仗[dǎ zhàng: savaşmak]” ve “睡觉 [shuì jiào: uyumak]” gibi yapılarla sınırlı değildir. Onun “sözcük grubu” kapsamı çok geniştir; örneğin “马车 [mǎchē: at arabası] ve 老人[lǎorén: yaşlı, yaşlı insan]” da sözcük grubu olarak kabul eder. (akt. Wang, 2011, s. 3)

Lin Handa (1953), “Bir fiil ve bir nesnenin birleşiminden oluşan, arasına bazı heceler eklenebilen fiilleri birleşik fiil olarak tanımlar ve fiil ile nesnesinin birleşik bir şekilde yazıldığı durumları birleşik fiil olarak adlandırır, örneğin 唱歌 [chàng gē: şarkı söylemek], 走路 [zǒu lù: yürümek, yürüyerek gitmek] gibi. (akt. Wang, 2011, s. 3)

Peng Chunan (1954), araya başka öğelerin eklenebildiği bu tür fiil nesne yapısı “ayrılabilir sözcüklerdir [kě fēnlí cí 可分离词].” İster ayrılmış ister birleşik olarak kullanılsın, bu yapıların hepsinin sözcük sınıfında olduğunu öne sürmüştür. (akt. Wang, 2011, s. 3)

Lu Zhiwei (1957), “ayrılabilen birleşik sözcük [líhé cí 离合词]” terimini ilk kullanan kişidir (Zhou, 2011, s.133; Tong, 2012, s.87). “Çince’nin Sözcük Yapımı” adlı kitabında, “genişleyebilen yapılar genişlemedikleri zaman birleşik olarak yazılırlar ve aynı şekilde sözlüklerde yer alırlar. Ancak genişlediklerin de ise ayrı olarak yazılmaları kaçınılmazdır. Peki, bu durumdaki fiil ve nesne hâlâ bir sözcük müdür, yoksa ayrı yazıldıklarından iki ayrı sözcüğe mi dönüşmüştür? İşte bu tür fiil nesne yapısındaki sözcükler ayrılabilen birleşik sözcüklerdir” (Lu, 1975, s. 88), ifadeleri ile ayrılabilen birleşik sözcükleri açıklamıştır. Lu Zhiwei’nin görüşü, o dönemde Çince’nin “pinyinleştirilmesi”³ önerileri sırasında ortaya atılmıştır. Ancak, “ayrılabilen birleşik sözcük”

³ Çince’nin, Çince İmler yerine Latin harflerle yazılmasıdır. 1950’lerin başlarında başlayan Çince’nin pinyinleşme hareketi, ayrılabilen birleşik sözcükler konusunu teoriden pratiğe taşımıştır. Pinyinleşme hareketinin asıl amacı, Çince’nin pinyin alfabesine geçmesini sağlayarak okuryazarlık oranını arttırmaktır. Çinceyi pinyin temelli bir yazı sistemi haline getirmek için öncelikle çözümlenmesi gereken sorun, sözcük birimlerinin yazım kurallarıydı, yani sözcüklerin bitişik mi yoksa ayrı mı

terimi, ilk kullanımından sonra zamanla birçok araştırmacı tarafından benimsenmiştir (Wang, 2011, s. 3).

Lü Shuxiang 1979 yılında, “Çince Dil Bilgisinin Analiz Problemleri” adlı eserinde “sözcük öbeği” [短语词] terimini öne sürmüştür. Şu şekilde açıklamıştır: “Söz varlığı açısından bakıldığında, 睡觉 [shuì jiào: uyumak], 打仗 [dǎ zhàng: savaşmak] gibi yapılar bir sözcük olarak kabul edilebilir. Ancak dil bilgisi açısından değerlendirildiğinde, bu birleşimlerin birer sözcük öbeği olduğunu düşünmek zorundayız” (akt. Wang, 2011, s. 3).

Dışa açılım politikalarından sonra 1980’li yıllarda, Çin’e Çince öğrenmeye gelen yabancı öğrencilerin sayısı hızlı bir şekilde artmıştır. Bu durum ayrılabilen sözcükleri Çince öğrenen yabancı öğrencilerin sıkça yaptıkları hatalardan biri haline getirmiştir. “Lu Fubo 1992 yılında, “öğrenciler, bu tür kelimelerin ne zaman ayrılabilceğini ne zaman birleşik kullanılabileceğini anlamakta zorlanmaktadır, öğretmenler ise bu kuralları teorik olarak açıklamakta zorluk çekmektedir” (akt. Huang, 2006, s. 84), ifadeleri ile bu tür sözcüklerin yabancılara öğretimindeki zorluğa dikkat çekmiştir.

Ren Xuemei’nin (1994) “Yabancı Öğrencilerin Öğrenim Hataları Üzerinden Çince Ayrılabilen Birleşik Kelimelerin Öğretimi” başlıklı yüksek lisans tezinde, “öğretim” ve “öğrenim” açısından hata nedenleri ve türlerini analiz edilmiş, bu hataların önlenmesi için teorik araştırmaların güçlendirilmesi önerilmiştir” (akt. Huang, 2006, s. 84).

Yang Qinghui (1995) “Hangi ülkeden gelirlerse gelsinler, ana dilleri ne olursa olsun, yabancı öğrencilerin Çince konuşmaları sırasında bu tür sözcüklerde sorunlarla karşılaşmaktadır” (akt. Huang, 2006, s. 84), ifadeleri de yine ayrılabilen bileşik sözcüklerin yabancılar için öğrenilmesi zor konular arasında olduğunu göstermektedir.

Bunların yanı sıra, Rao Qin ise ayrılabilen birleşik sözcüklerin birleşim değerlerini araştırmıştır (2001, s.57-63). Bu çalışma olumlu katkılar sağlamakla birlikte, tüm ayrılabilen birleşik sözcükler için geçerli olamamıştır. Bu çalışmalardan da anlaşılacağı üzere ayrılabilen bileşik sözcükler, Çince öğrenenler için çok karmaşık ve kullanım sırasında çok hata yapılan konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıda anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere, ayrılabilen birleşik sözcükler üzerine yapılan araştırmaları genel olarak iki döneme ayırabiliriz. Birinci dönem, 20. yüzyılın 1946-1970 yılları arasındadır; ikinci dönem ise 1980’li yıllardan günümüze kadar olan dönemdir. Birinci dönemde gerçekleşmiş tartışmaların merkezi, Çince imlerin Pinyin sistemine göre Latin harfleriyle yazılması kapsamında ortaya çıkmış, çoğunlukla sözcüğün tanımlanması, sözcük ve sözcük öbeği sınırlarının belirlenmesi ile birleşik ve ayrı yazım biçimleri üzerine olmuştur. İkinci dönemde ayrılabilen birleşik sözcüklerin araştırmaları çok çeşitli olmakla birlikte ağırlıklı olarak Çince’nin yabancı dil olarak öğretimi üzerine gerçekleşmiştir diyebiliriz. Bunların dışında bu dönemde “Çince bilgi işlem ve makine çevirisi alanlarında ayrılabilen birleşik sözcükler üzerine

yazılacağı meselesiydi. Örneğin, “睡觉 [shuì jiào: uyumak]” sözcüğü tek bir sözcük olarak mı kabul edilmeli ve “shuijiao” şeklinde bitişik mi yazılmalı, yoksa iki ayrı sözcük olarak mı görülmeli ve “shui jiao” şeklinde mi yazılmalıydı? Bu konuyu tartışmak için birçok dilci bir araya gelse de sonuç olarak bir uzlaşmaya varamamışlardır. Pinyin yazısının, imlerin içerdiği tarihi ve kültürel özellikleri yok edeceğinden daha sonra bu düşünceden vazgeçilmiştir.

yapılan çalışmalar da dikkat çekmektedir. Özellikle Çince bilgi işlem alanında sözcük bölme ve parçalı sözcük birleştirme sorunlarının bir kısmı ayrılabilen birleşik sözcüklerle ilgilidir" (Huang, 2006, s. 84).

1957 yılında Lu Zhiwei "ayrılabilen bileşik sözcük" kavramını ilk kez kullanmadan çok önce de bu tür sözcükler araştırma konusu olarak ilgi görmüştür. Ancak bu ilgi daha önce de belirttiğimiz üzere Çince imlerin Pinyin sistemine göre Latin harfleriyle yazılması önerisi sırasında ortaya çıkmış ve Çince'de sözcük sınırlarının belirlenmesi ile birleşik veya ayrı yazım sorunlarıyla yakından bağlantılı olmuştur. Ayrılabilen birleşik sözcükler, sözcük ve sözcük öbeği arasında bir yerde bulunduğundan, bunların birer sözcük mü yoksa sözcük öbeği mi olduğu, birleşik mi yoksa ayrı mı yazılması gerektiği gibi sorular o dönemin önemli tartışmalarındandır.

2. AYRILABİLEN SÖZCÜĞÜN NİTELİĞİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLER

Ayrılabilen birleşik sözcüklerin nitelikleri hakkında, yani bu tür sözcüklerin tam olarak ne olduğu konusunda çok farklı görüşler olmakla birlikte genel olarak üç ana noktada ele alınmışlardır. Bunlar sözcük, sözcük öbeği ve ayrılabilen birleşik sözcük görüşünü savunanlar olmak üzere üçe ayrılır. Aşağıda sırası ile bu görüşleri savunanların çalışmalarına değinilmiştir. Sözcük olduğunu savunanlar:

Liu Zexian, bazı sözcüklerin ayrılabilmesi nedeniyle bunların iki kelime olduğunu söylenemeyeceğini, çünkü sık kullanılan bazı sözcüklerin ara sıra geçici olarak ayrılarak kullanıldığını ifade etmiştir. Örneğin: "决议[juéyì: karar] 大伙决的议[dàhuǒ jué de yì: herkesin kararı]; 服务[fúwù: hizmet etmek, hizmet vermek]-----这个务是如何服的 [zhège wù shì rúhé fú de: bu hizmet nasıl veriliyor; bu iş nasıl yapılıyor]; 咳嗽[késòu: öksürmek]-----又咳了两声嗽 [yòu ké le liǎng shēng sòu: yine iki kez öksürdü]" gibi (1953, s.10-11). Buna dayanarak ayrılabilen sözcüklerin, sözcük olduğunu, sözcük öbeği olmadığını düşünmektedir. 决议[juéyì: karar], 服务[fúwù: hizmet etmek, hizmet vermek] ve 咳嗽[ké sòu: öksürmek] ayrılabilen sözcükler değildir. Yukarıdaki örneklerde ayrı kullanılmalarının nedeni anlamı vurgulamak, güçlendirmek içindir. Örnek cümlelerde 决议[juéyì: karar] ve 服务[fúwù: hizmet etmek, hizmet vermek] ayrı kullanılması vurguyu güçlendirmek ve anlamı netleştirmek amacını taşımaktadır. 1. örnekte "Herkesin kararı", alınan kararın birlik içinde herkes tarafından alındığını vurgular. 2. örnekte "Bu hizmet nasıl veriliyor; bu iş nasıl yapılıyor" cümlesinin Çincesin'deki 服务[fúwù: hizmet etmek, hizmet vermek] sözcüğü ise, konuşmacının dikkat çekmek ve sorduğu soruyu vurgulamak istediği için ayrı kullanılmıştır. 3. örnekteki 咳嗽[ké sòu: öksürmek]'da eylemin tamamlandığını bildiren [了 le] ve eylemin sıklığını ifadeden [两声 liǎng shēng], 咳嗽[ké sòu: öksürmek] fiilinin arasına getirilerek eylemin daha ayrıntılı bir şekilde ifade edilmesini sağlamıştır. Liu Zexian normal sözcüklerin de belli durumlarda nadirde olsa geçici olarak ayrıldığına örnek vermiş ve yine de sözcük olarak sınıflandırıldıklarına dikkat çekmiştir. Bu yüzden bu tür örneklere dayanarak ayrılabilen sözcüklerin sözcük öbeği olmadığı düşüncesini belirtmiştir.

Hu Fu, Wen Lian (1954), "吃香[chī xiāng: popüler olmak]" ve "揩油[kāi yóu: birinden çıkar sağlamak, fırsatçılık yapmak]" gibi ayrılabilen bileşik sözcükler, sözcük ve sözcük öbeği arasında

kalan, sözcüğe daha yakın yapılardır. Bu yapılar, belirli birleşim biçimlerine sahiptir ve sözcük oluşturma kapsamında araştırılmaları gerektiğini belirtmişlerdir (Akt. Zhou, 2006, s. 8).

Zhao Yuanren (1968), “fiil nesneden ayrılmaz, nesne de fiilden ayrılmaz” görüşünden hareketle “放心[fāng xīn: rahat olmak, endişelenmemek]”, “开饭[kāi fàn: yemeğe başlamak, sofraya oturmak]”, “做梦[zuòmèng: rüya görmek]”, “害羞[hài xiū: utanmak, çekinmek]” birleşik sözcüğün bir türüdür. Ayrıca birleşik sözcükler sınırlı bir biçimde genişleyebilirler, bir sözcük öbeğinin ise birçok genişleme biçimi olabileceğini bir birleşik sözcüğün sadece iki parçası birbirine yakın olduğu zaman sınırlı bir biçimde genişleyebileceğini düşünmektedir (Akt. Zhou, 2006, s. 9).

Fan Xiao (1981) Fiil nesne yapısında olan 洗澡[xǐ zǎo: banyo yapmak], 打仗[dǎ zhàng: savaşmak] türündeki birleşimleri, sözcük ve sözcük öbeği arasında bir ara durumda bulunduklarını ifade eder. Bu ara durumda bulunan birleşimlerin “özel sözcükler” ve “sözcük öbeği benzeri sözcükler 类短语词” olduğunu düşünmektedir (akt. Wang, 2011, s. 4).

Li Qinghua (1983), Çince’nin yabancı dil olarak öğretimi açısından, bu tür dilbilgisel birimlerin “sözcük” olarak adlandırılmasının daha iyi olduğunu düşünür. Örneğin; “我今天中午睡觉了 [Wǒ jīntiān zhōngwǔ shuì jiào le: Bugün öğlen uyudum.]” ve “我今天中午睡了一觉 [Wǒ jīntiān zhōngwǔ shuì le yī jiào: Bugün öğlen biraz uyudum.]” cümlelerindeki “睡觉 [shuì jiào: uyumak]” ifadesinin, ilk cümlede bir sözcük, ikinci cümlede bir sözcük öbeği olarak değerlendirilmemelidir; aksi takdirde tutarsızlık oluşur ve bu durum öğrencilerin anlamasını, ezberlemesini, kullanmasını ve çeviri yapmasını zorlaştırır. “睡一觉[shuì yī jiào: biraz uyumak], 起了床 [qǐ le chuáng: yataktan kalmak, uyanmak], 完不成 [wán bù chéng: bitirilemez]” gibi ifadeler özel sözcüklerdir, hem de genişletilebilen sözcükler olduğunu ifade etmektedir (akt. Wang, 2011, s. 4).

Zhao Jinming’in araştırması, diğerlerinden farklı olarak bütüncül bir bakış açısına sahiptir ve istatistiksel bir araştırma yapmıştır. Çağdaş Çince Sözlüğü’ndeki ayrılabilen sözcükler üzerine bir inceleme yürütmüş ve bu sözcüklerin yapısal ilişkilerini, dilbilgisel biçimlerini ve anlamsal özelliklerini ele alarak değerlendirmiştir. Ayrıca ayrılabilen sözcükleri sözcük öbekleri ve sözcüklerle karşılaştırmış, incelediği 2533 ayrılabilen sözcüğün büyük çoğunluğunun sözcük olarak sınıflandırılabilirliğini ifade etmiştir (1984, s. 4-23).

Bu tür AB yapısındaki sözcüklerin, bir sözcük değil, bir sözcük öbeği veya sözcük öbeğine meyilli yapılar olduğunu düşünen bazı dilciler de var:

Wang Li (1946), AB yapısındaki sözcüklerin ayrılıp ayrılmamasını bir ölçüt olarak kabul eder ve “打仗 [dǎ zhàng: savaşmak]”, “睡觉 [shuì jiào: uyumak]” ve “害病 [hài bìng: hastalığa yakalanmak]” gibi ifadeleri “leyu 伪语 sözcük grubu” olarak sınıflandırır. Wang Li, iki imin arasına başka bir im eklenebiliyorsa, bu bir sözcük grubudur (伪语); aksi takdirde bunları sadece tek bir sözcük olarak değerlendirir. (akt. Wang, 2011, s. 5.)

Zhong Qin (1954), ayrılabilen birleşik sözcüklerin, sözcük olarak sınıflandırılmasına karşı çıkar. Bu yapıların sözcük mü yoksa sözcük öbeği mi olduğunu belirlemek için öncelikle sözcük ve sözcük öbeğinin dilbilgisel özellikleri incelenmelidir. 吃饭[chī fàn: yemek yemek], 走路[zǒu lù: yürümek, yürüyerek gitmek], 说话[shuō huà: konuşmak, söylemek] gibi ifadeler iki bağımsız sözcükten oluşur. “打仗[dǎ zhàng: savaşmak]”, “打架[dǎjià: kavga etmek]” gibi yapılar, sözcük öbeği 吃饭[chī fàn: yemek yemek] gibi aynı dilbilgisel özelliklere sahip olduklarını ifade etmiş,

aynı zamanda bu yapıların sık sık bir arada kullanıldıklarına da dikkat çekmiştir. (Akt. Zhou, 2006, s. 12)

Lü Shuxiang (1979), ayrılabilen birleşik sözcüklerle ilgili sorunlarda sözcük kuralları ile dilbilgisel kurallar arasında bir çelişki olduğunu fark etmiş, bu tür yapıları, dil bilgisi açısından incelemeyi benimsemiştir. Lü Shuxiang, "走路[zǒu lù: yürümek, yürüyerek gitmek]", "洗澡[xǐ zǎo: banyo yapmak]", "睡觉[shuì jiào: uyumak]", "吵架[chǎojià: kavga etmek, tartışmak]" ve "打仗[dǎ zhàng: savaşmak]" gibi ifadelerin dilbilgisel özelliklerinin genelde fiil-isim birleşimleriyle aynı olduğunu, bu yapılarda dil bilgisi ve sözcük arasında bir çelişkiyle karşılaşıldığını, sözcük açısından bakıldığında '睡觉[shuì jiào: uyumak]' ve '打仗[dǎ zhàng: savaşmak]' gibi ifadelerin bir sözcük olarak kabul edilebileceğini; ancak dil bilgisi açısından bu birleşimlerin birer sözcük öbeği olarak ele alınması gerektiğini, bu tür örneklerin birer sözcük öbeği olarak sınıflandırılmasının en iyisi olacağını belirtmiştir. (akt. Wang, 2011, s. 5.)

Shi Youwei (1983), Çince’de “ayrılabilen birleşik sözcük” teriminin doğru bir terim olmadığını savunur. Ayrılabilen birleşik sözcüklerin hem sözcük hem de sözcük öbeği olarak sınıflandırılmasının mantıksız olduğunu belirtir. Shi, tamlama, fiil nesne, fiil tümleç, fiil yönelme yapıları olmak üzere dörde ayırarak bu tür sözcükleri incelemiştir. Tamlama yapısı dışındaki üç türün dil bilgisi bakımından sözcük öbekleriyle tamamen aynı olduğunu düşünmektedir (Akt. Zhou, 2006, s. 12)

Li Dazhong (1996), Çince’de gerçekte var olan sözcük değil, sözcük öbeğidir, temelde ayrılabilen birleşik sözcük diye biçimin var olmadığını savunur. Li’ye göre, genişletilebilen, yani aralarına başka ögeler eklenebilen fiil-nesne yapıları, birer sözcük olarak değil, sözcük öbeği olarak ele alınmalıdır. (Akt. Zhou, 2006, s. 13)

Bazı araştırmacılar ise ayrılabilen birleşik sözcüklerin bu iki zıt özelliğini yani ayrı ve birleşik olarak kullanılmalarını dikkate alarak, birlikte kullanıldıklarında sözcük, genişleyerek ayrı kullanıldıklarında ise sözcük öbeği olarak sınıflandırılmasını savunmuşlardır:

Lu Zhiwei (1957), 担心[dān xīn: endişelenmek], 松劲[sōng jìn: gevşemek, az çaba harcamak], "随手[suí shǒu: bir şeyi rahat bir şekilde yapmak; güzel bir şekilde yapmak]", "冒名[mào míng: başkalarının adını kullanarak sahtekârlık yapmak]", "洗澡[xǐ zǎo: banyo yapmak]" ve "打赌[dǎ dǔ: bahse girmek]" gibi birkaç örnek vererek, bu tür genişleyebilen yapılar, genişlemedikleri zaman birleşik olarak yazılırlar ve aynı bu biçimde sözlüklere işlenirler. Ancak genişletilerek kullanıldıklarında, ayrı yazılmaları kaçınılmazdır ve böylece iki ayrı sözcüğe dönüşürler. Fiil nesne yapısındaki bu sözcüklere, ayrılabilen birleşik sözcükler denir (1975, s.88), ifadeleriyle bu yapıdaki sözcükleri iki ayrı şekilde sınıflandırarak incelemiştir.

Zhang Shoukang (1957), “革命[gé mìng: devrim yapmak], 跳舞[tiào wǔ: dans etmek], 洗澡[xǐ zǎo: banyo yapmak]" gibi bu tür sözcükleri, sözdizimsel bir bileşen olarak görür. Örneğin, “我洗澡了[Wǒ xǐ zǎo le: banyo yaptım]" cümlesinde “洗澡[xǐ zǎo: banyo yapmak]" yüklemidir, ancak “洗[xǐ: yıkamak]" yüklem, “澡[zǎo: banyo]" nesne olarak ayrıştırılamaz. Fakat bu birimlerin içsel yapıları sözcüğün dil bilgisi özellikleri açısından değerlendirildiğinde, sözcük öbeği niteliği taşır. Dolayısıyla, bu tür yapılar ayrılabilen fiillerdir (<https://m.zhangyue.com/readbook> Erişim Tarihi: 27.12.2024). Birleşik halde kullanıldıklarında bir sözcük, ayrı kullanıldıklarında ise bir sözcük

öbeği olduğunu düşünmektedir.

Zhu Dexi (1982), ayrılabilen birleşik sözcüklerin özelliklerini, bağımsız biçimbirimler ve bağımlı biçimbirimler açısından analiz etmiştir. Zhu'ya göre, "吃亏[chīkuī: zarar etmek, zarara uğramak]" gibi sözcükler fiil nesne tipi birleşik sözcüklerdir, fiil nesne yapıları değildir. Fakat fiil nesne tipi birleşik fiiller, diğer birleşik sözcük türlerinden farklıdır ve genellikle genişleyebilirler. Genişlemeden önce birleşik bir sözcük iken, genişledikten sonra arasına başka ögeler gelerek öbekleşmiş fiil-nesne yapısına dönüşürler. (Akt. Zhou, 2006, s. 14)

Zhang Dihua ve Hu Yushu (1988), "anlam açısından bütünlük ve teklik taşıyan, ancak yapı açısından bazen ayrılabilen ya da genişleyebilen biçimbirim birleşimleridir — bu tür sözcüklerin birleştiğinde tek bir sözcük, ayrıldığında ise bir sözcük öbeği oluşturduğunu ifade etmişlerdir (<https://m.zhangyue.com/readbook/13039755/5.html?p2=04888> Erişim Tarihi: 27.12.2024).

Xing Fuyi (1996), ayrılabilen birleşik sözcüklerin orijinal biçiminin (birleşik halinin) "asıl biçim" olarak adlandırır ve sözcüğe ait olduğunu düşünür. "鞠了一个躬[jū le yīgè gōng: eğilerek selam verdi]", "洗了一个澡[xǐ le yīgè zǎo: bir banyo yaptı]", "散了一会步[sàn le yī huǐ bù: biraz yürüyüş yaptı]" gibi ifadeleri ise geçici genişletilmiş biçimler olarak adlandırılır ve sözcük öbekleri olduğunu ifade eder (<https://m.zhangyue.com/readbook/13039755/5.html?p2=04888> Erişim Tarihi: 27.12.2024).

Yukarıda belirtilen Çinli araştırmacıların görüşlerine göre, bazıları ayrılabilen sözcükleri, sözcük olarak ele alır, bazıları bu tür sözcüklerin sözcük öbeği olduğunu savunur. Bir kısım araştırmacı da hem birleşik hem de genişleyerek ayrı kullanıldıklarından dolayı sözcük ve sözcük öbeği olarak iki şekilde de değerlendirilebileceklerini düşünmektedir. Her ne kadar her araştırmacı kendi görüş ve çıkarımlarını öne sürmüş olsalar da hiçbiri birbirini ikna edememiştir. Ayrılabilen birleşik sözcüklerin hangi dil birimine ait olduğu konusunda araştırmacılar arasında görüş birliği bulunmamaktadır.

Ayrılabilen birleşik sözcüklerin adlandırılması, tanımlandırılması ve niteliği konuları Çinli dilciler tarafından uzun bir zamandan beri araştırılmaktadır. Bu araştırmalar sonucunda kapsamlı ve değerli bir bilgi birikimi ortaya çıkmıştır. Yukarıdaki görüşlerden hareketle, ayrılabilen birleşik sözcükler, hem sözcük hem de sözcük öbeği arasında kalan, birleşik kullanıldıklarında sözcüklerin bölünmez bir bütünlüğe sahip olma özellikleri dikkate alındığında sözcüğe, ayrı kullanıldıklarında ise sözcük öbeklerinin dil bilgisel özellikleri bakımından, sözcük öbeğine yakın özellikler taşıyan, ara bir durumda bulunan, Çinceye özgü, özel ve karmaşık yapılar olarak tanımlanabilir. Bu yapıdaki sözcükler, Çince'nin etkili ve güçlü anlatımını, dilin esnekliğini göstermesi bakımından da önem taşımaktadır.

Sözcük ve sözcük öbeği arasındaki sınırın netleştirilememesi, birçok dilcinin şu soruyu sormasına neden olmuştur: Sözcük birimi temel alınarak, Çince'nin kendine özgü özellikleri doğru bir şekilde açıklanabilir mi? Bu yüzden ayrılabilen birleşik sözcükler ile ilgili bu sorunlar ve bir türlü fikir birliğine varılamaması, yeni bir yaklaşımın ileri sürülmesine zemin oluşturmıştır. Çince'nin özelliklerine daha uygun teori arayışındaki Çinli dilciler, yalnızca anlam bilimsel unsurları dikkate almakla kalmamış, 20. yüzyılın sonlarında Xu Tongqiang, "Çince'nin temel yapı biriminin "sözcük" ya da "sözcük öbeği" değil, "im (karakter) ve "im öbeği" (karakter grubu)

olması gerektiğini ileri sürerek (2001, s. 34)" ayrılabilen sözcükler için yeni bir bakış açısı ortaya koymuştur.

Xu Tongqiang (Temel Dilbilim Dersleri) adlı kitabında "İm öbeği içindeki imlerin bir kısmı, birbirine çok sıkı bir şekilde bağlıdır; bazı im öbekleri ise daha gevşek bağlara sahiptir ve genişletilebilirler, örneğin 游泳[yóu yǒng: yüzmek] gibi. İm öbeği içindeki yapısal bağlar, sıklıdan gevşeye doğru sürekli bir geçiş gösterir ve bu geçişte net bir sınır çizmek mümkün değildir. Çince'de neden sözcük ve sözcük öbeği arasındaki sınır net bir şekilde belirlenememektedir? Dilciler yıllarca neden bu sınırı belirlemede başarısız olmuşlardır? Bunun nedenlerinden biri, Çince'deki im öbeklerinin hangilerinin sabit sözcükler, hangilerinin gevşek bağlara sahip sözcük öbekleri olduğunun net bir şekilde açıklanamamasıdır. Bu yüzden, hangi sabit im öbeğinin sözcük, hangilerinin sözcük öbeği olduğu sorunu üzerine zaman harcamak gereksizdir. İmlerin bir araya gelmesiyle oluşan her yapı, "im öbeği" olarak adlandırılmalıdır (Xu 2001, s. 34) şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

Zhou Shangzhi, Xu Tongqiang gibi Çin dili araştırmalarında Hint-Avrupa dilleri araştırma yönteminden uzaklaşarak Çince imleri dikkate almış, ayrılabilen birleşik sözcükleri incelemiş ve şu şekilde ifade etmiştir:

"Ayrılabilen birleşik sözcükler, anlam veya işlev açısından kendine özgü özelliklere sahip, sözcük öbeklerinden farklı bir çeşit çift imli birimlerdir. Bu çift imli birimler ayrılabilir ve birleşebilir; hem bir bütün olarak birleşerek büyük bir birim oluşturabilir hem de ayrılarak her bir im en küçük birim olarak işlev görebilir. Eğer bunları ayrılabilen çift imli birimler olarak ele alırsak, sözcük ile sözcük öbeği arasındaki çelişki ortadan kalkar" (Zhou, 2006, s. 371; Xu, 2001, s. 34).

Huang Xiaoqin (2003), "Ayrılabilen İm Öbeklerinin Anlamsal Analizi" adlı doktora tezinde, "im öbeği" kavramını temel alarak, bu tür yapıların sözcük mü yoksa sözcük öbeği mi olduğu tartışmalarını göz ardı ederek ayrılabilen sözcüklerin ayrılma ve birleşme kurallarını ve anlamsal ilişkilerini analiz etmiştir.

Yukarıda görüşlerine değinilen araştırmacılar, im öbeği yaklaşımının ayrılabilen sözcük araştırmaları için yeni fikirler ortaya koyabileceğini, im öbeği kavramı temelinde sözcük mü sözcük öbeği mi tartışmalarından uzaklaşarak, araştırmalara daha teorik temeller de oluşturabileceğini düşünmektedirler.

3. AYRILABİLEN BİRLEŞİK SÖZCÜKLERİN SÖZLÜKLERDEKİ GÖSTERİMİ VE YERİ:

Çince'nin dinamik ve değişken yapısı içinde bulunan ayrılabilen birleşik sözcükler, birleşik kullanıldıklarında, sözcüğe benzer özellikler taşıdıklarından sözlüklerde de yer almaktadırlar. Ayrılabilen birleşik sözcükler, "Çağdaş Çince Sözlükte" özel bir işaret ile gösterilmektedir; bu, çift eğik çizgi "/" sembolü ile gösterilir. Sözlükteki gösterimi şu şekildedir:

【睡觉】shuì // jiào (Çağdaş Çince Sözlüğü s. 1187).

Çağdaş Çince Sözlüğün birinci baskısından başlayarak üçüncü ve dördüncü baskılara kadar, sözlüğün yirmiden fazla kullanım kılavuzu maddesi arasında iki madde özel olarak ayrılabilen birleşik sözcüklerin açıklanması ve işaretlenmesi için ayrılmıştır. Bu durum, bu yapıların önemini ve özgünlüğünü açıkça göstermektedir (Jiang, 2017, s. 109).

Jiang Dejun'un yaptığı istatistiksel araştırmaya göre, ayrılabilen sözcük yapısının, bu sözcüklerin sayısal tespiti ve istatistiksel analizi ile yakından ilişkili olduğunu, akademik çevrelerde en fazla kabul gören sınıflandırmanın fiil nesne, fiil tümleş olmak üzere iki ana sınıflandırmaya dayandığını belirtmiştir. 1. baskıdan 6. baskıya kadar yaptığı karşılaştırmalı analizde, Çağdaş Çince Sözlükte fiil nesne, fiil tümleş ve özne yüklem olmak üzere üç tür tespit ettiğini, 6. Baskıda tespit ettiği 3955 tane ayrılabilen sözcüğün %97'sinin fiil nesne, %1,6'sının fiil tümleş, %1,4'ünün özne yüklem yapısında olduğunu ifade etmiştir (2017, s. 109). Bu istatistik, fiil nesne yapısındaki ayrılabilen birleşik sözcüklerin baskın bir şekilde çoğunluğu oluşturduğunu göstermektedir.

Sadece ayrılabilen birleşik sözcükleri ele alan sözlükler de bulunmaktadır. Bu kaynaklar arasında, Çağdaş Çince'de Ayrılabilen Sözcüklerin Kullanım Sözlüğü, önemli bir başvuru kaynağı olarak dikkat çekmektedir.

1995 yılında Yang Qinghui tarafından yazılmış "Çağdaş Çince'de Ayrılabilen Sözcüklerin Kullanım Sözlüğü" adlı sözlük sadece ayrılabilen sözcüklerin analiz edildiği önemli bir kaynaktır. Dil bilgisi temel alınarak hazırlanmış bu sözlükte 1738 tane ayrılabilen birleşik sözcüğün ayrılarak ve birleşik kullanımları ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Sözcüklerin doğru kullanım biçimleri ile birlikte yanlış kullanımlarına da yer verilmiş ve bu yapıların daha iyi öğrenilmesi amaçlanmıştır.

Çince'de ayrılabilen birleşik sözcükler ilk olarak Song Hanedanı (M.S. 960-1279) döneminde ortaya çıkmıştır. En erken görülen ayrılabilen birleşik sözcük türü, fiil nesne yapısındaki sözcüklerdir. (Li vd. 2007 s. 174)

Ayrılabilen birleşik sözcükler, Çince'nin tarihsel gelişim süreci içinde önemli bir yere sahiptir. Bu sözcükler, Çince'nin tek heceli sözcüklerden çift heceli sözcüklere evrilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu değişim, dilin daha güçlü ve anlam açısından daha zengin bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır.

4. FİİL NESNE YAPISINDAKİ AYRILABİLEN BİRLEŞİK SÖZCÜKLERİN ÖZELLİKLERİ

Bu kısımda, özellikle hem sayı bakımından çok hem de günlük hayatta sık kullanılan Çağdaş Çince'deki fiil nesne yapısında olan ayrılabilen sözcükler incelenecektir.

İlk önce ayrılabilen sözcük nedir? sorusu ele alınarak yanıtlanmaya çalışılacaktır. Ayrılabilen birleşik sözcükler Çağdaş Çince'de bazı iki heceli sözcükleri ifade eder. İki farklı biçimbirimin bir araya gelmesinden meydana gelmiş birleşik sözcüklerdir. Bu tür sözcükler AB biçiminde formüleleştirilebilir. Bu formüle göre AB biçimi aynı zamanda sözcüğün birleşik biçimde kullanımını da ifade etmektedir. Bu tür sözcükler anlam açısından sabit olmasına rağmen yapısal olarak cümle içi kullanımlarında, aralarına başka öğeler eklenebilir ya da sözcüğün ilk biçimbirimi yani A kısmı tekrarlanarak kullanılabilir. Böylece "A.....B" ve "AAB" şekilleri oluşarak ayrı biçimde de kullanılabilirler. Örneğin: 见面[jiàn // miàn: görüşmek] sözcüğü:

见个面 [见面 sözcüğünün arasına "ölçü birim sözcüğü"⁴ (个) girmiştir. Kısa bir görüşme

⁴ 量词[Liàngcí]: Ölçü Birim Sözcükleri, isim ölçü birim sözcüğü ya da miktar ölçü sözcüğü olarak adlandırılırlar. Çince'de insanları, nesneleri ve eylemleri nicel olarak ifade etmek için kullanılan sözcüklerdir. Ölçü birimleri genellikle sayılarla ya da işaret zamirleri ile birlikte kullanılarak ölçü birimi öbekleri oluştururlar. Ayrıca isimleri ya da fiilleri sınırlandırma işlevi görürler. Ölçü birimleri, Çince'de miktarı sınırlandırma ve tür, çeşit ayrımı yapma açısından önemlidirler. Hemen her nesnenin farklı ölçü birimi olduğu söylenebilir. Çince'deki nicelik kavramının ifade edilmesindeki inceliği ve

olduğunu ifade eder.]

见见面 [sözcüğün ilk biçimbirimi yani 见 tekrarlanmıştır. Tekrarlanarak, sözcüğe genelde tezlik anlamı katılabilir.] gibi farklı birçok biçimde ayrı olarak kullanılabilir.

Yu Weiqin ve Dai Weihua'ya göre, "sözcüğün temel özelliği, dilde bağımsız olarak kullanılabilen en küçük birim olmasıdır. Bu özellik, sözcüğün anlamı, ses biçimi ve yapısal unsurları açısından bölünmez bir bütünlüğe sahip olması demektir. İster basit sözcük, isterse birleşik sözcük olsun bu durum değişmezdir. Ancak Çağdaş Çince'de birçok ayrılabilen birleşik sözcük bulunmaktadır. Bu tür sözcükler ayrılarak bölünebilir ve sınırlı bir şekilde genişleyebilirler. Yani yapısal bileşenlerin arasına bazı unsurlar eklenebilir.

Örneğin 跳舞 [tiào // wǔ: dans etmek] sözcüğü;

跳着舞 [dans ediyor; dans ederek]: [跳 ve 舞'nun arasına eylemin devam ettiğini ya da durum bildiren 着 gelmiştir.]

跳了舞 [dans etti]: [跳 ve 舞'nun arasına eylemin tamamlandığını ifade eden 了 gelmiştir.] 舞也不跳了 [dans bile etmedi]: [...也不...了:" bile yapmıyor" cümle kalıbı ile birlikte kullanılmıştır.]

跳跳舞可以开心 [dans edivermek mutlu edebilir]: [跳 tekrarlanarak kullanılmış tezlik anlamı katmış ve kısa bir süreyi ifade etmiştir.]

跳过舞 [dans etmişti]: [Daha önce yapılmış, deneyimlenmiş bir eylemi ifade ederken kullanılan 过, 跳 ve 舞'nun arasına gelmiştir.]

跳起了舞来 [dans etmeye başladı]: [Eylemin başladığını ifade eden 起来 ve eylemin tamamlandığını ifade eden 了 ile birlikte kullanılmıştır.]

跳了一夜舞 [bütün bir gece dans etti]: [Eylemin tamamlandığını ifade eden 了 ve zaman tümleci 一夜 ile birlikte kullanılmıştır.]

他跳的舞很精彩 [onun dansı çok etkileyici.]: [Sahiplik bildiren 的, 跳 ve 舞'nun arasına gelmiştir.] (1996, s.57).

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi daha birçok farklı ayrı kullanım biçimleri bulunmaktadır.

Bu tür yapılar, sözcüğün bölünmez özelliği ile çelişiyor gibi görünse de her farklı kullanımda "跳舞[tiào wǔ: dans etmek]" sözcüğünün anlamı net ve sabittir, aynı zamanda bağımsız olarak kullanılabilir. Bu nedenle bu tür yapılar, sözcük olarak kabul edilmelidir" (Yu vd., 1996, s.57).

Birleşik fiillerin önemli bir kısmını fiil nesne yapısında olan ayrılabilen birleşik sözcükler oluşturmaktadır. Fiil nesne yapısındaki ayrılabilen sözcükler, tek heceli bir fiil ve tek heceli bir nesneden oluşur. Bu yapıdaki ayrılabilen sözcükler, aldıkları nesnelere göre kendi içinde üçe ayrılır. Bunlar fiil-isim, fiil-fiil ve fiil-sıfat yapılarıdır (Zhou Fei, 2011, s.133; Li Qinghua, 1983, s. 92).

a. Nesnesi İsim Olan Fiil Nesne Yapısındaki Ayrılabilen Sözcükler

Fiil isim tipi ayrılabilen fiiller, bu türün ana gövdesini oluşturur. Bunun iki nedeni vardır:

sistemliliği gösterirler. Çince'de ölçü birimleri, dilin kendine özgü bir dil bilgisi olgusudur. Bu birimler dilin ifade gücünü zenginleştirerek daha güçlü ve ayrıntılı anlatım sağlarlar.

Birincisi, sayıca çok büyük bir çoğunluğa sahiptirler (Zhou, 2006, s. 116), “yaklaşık fiil nesne yapısının %80’ini oluştururlar” (Zhou, 2011, s.133); ikincisi, çok büyük bir etkiye sahip olmalarıdır. Kullanım biçimleri ile diğer fiil nesne yapısındaki ayrılabilen fiilleri etkileyerek kendilerine benzer biçim yaratabilirler. Fiil isim tipi ayrılabilen fiillerin sayısı, fiil-sıfat ve fiil-fiil tiplerinden çok daha fazladır (Zhou, 2006, s. 116). Bu türdeki bazı özel ayrılabilen sözcükler, isimlere dönüşebilirler 点心 [diǎnxīn: tatlı; hafif atıştırmalıklar], 杀气 [shāqì: öldürücü niyet, ölüm havası], 生人 [shēng rén: yabancı], 下界 [xiàjiè: alt sınır] gibi (Zhou, 2011, s.133).

b. Nesnesi Fiil Olan Fiil Nesne Yapısındaki Ayrılabilen Sözcükler

Bu tür ayrılabilen sözcüklerde de ikinci fiil, birinci fiilin nesnesi görevini görür. Ancak benzeşim etkisiyle, bu ikinci fiil çoğu zaman bir isim gibi algılanır ve öyle kullanılır. 考试 [kǎoshì: sınav olmak], 分居 [fēn jū: ayrı yaşamak], 落选 [luò xuǎn: seçimi kaybetmek], 退休 [tuìxiū: emekli olmak] (Zhou, 2011, s.133). Fiil fiil yapısındaki ayrılabilen sözcükler ile fiil isim yapısındaki ayrılabilen sözcükler arasındaki en büyük fark, genellikle tersten kullanımı olmamasıdır yani nesne görevindeki ikinci fiilin, birinci fiilin önünde kullanılamamasıdır. Bunun nedeni, tek heceli fiillerin cümlelerin başında bir konu olarak yer almasının oldukça zor olmasıdır (Zhou, 2006, s.119.).

c. Nesnesi Sıfat Olan Fiil Nesne Yapısındaki Ayrılabilen Sözcükler

Bu tür yapılarıdaki ayrılabilen sözcükler, fiilin arkasına nesne olarak bir sıfat getirilen sözcüklerdir. Bu tür ayrılabilen sözcüklerdeki sıfatlar, çoğu zaman bir isim gibi genelleştirilerek kullanılır. 乘凉 [chéng liáng: serinlemek], 丢丑 [diū chǒu: rezil olmak], 发急 [fā jí: acele etmek], 犯傻 [fàn shǎ: aptallık etmek] (Zhou, 2011, s.133).

Bazı fiil sıfat yapısındaki ayrılabilen sözcükler ek bileşenler alabilir. Başka bir bileşen eklendiğinde, bu bileşen genellikle sıfatı niteleyen bir tamlayıcı işlevi görür. Örneğin, “倒霉 [dǎoméi: şansı çok kötü olmak, işlerin ters gitmeksi] sözcüğü “倒霉极了 [dǎo méi jí le: çok şanssız]” veya “倒霉得很 [dǎo méi dé hěn: çok şanssız]” şeklinde kullanılabilir. Fiil sıfat yapısındaki ayrılabilen sözcükler, fiil fiil yapılarıyla benzerlik gösterir ve genellikle tersine çevrilerek kullanılmazlar. Bunun nedeni fiil fiil yapısındaki nedenle aynıdır, tek heceli sıfat olan nesnenin, bir konu veya özne olarak fiilden önce getirilmesi oldukça zordur (Zhou, 2006, s.119-120).

Günlük hayatta sık kullanılan bu yapıdaki sözcükler, anlam bakımından bütünlük gösterir; yapısal olarak ise daha esnektir. Ayrı kullanıldıklarında sözcük öbeği özelliklerini taşıyabilir; birleşik şekilleri ise tek bir sözcük olarak kabul edilerek, sözcüğün özelliklerini içerebilir. Günlük hayatta sık karşılaşılan ayrılabilen birleşik sözcüklerin kullanım özellikleri, yanlış ve doğru kullanım örnekleri ile birlikte aşağıda maddeler halinde açıklanmıştır:

a) Bu yapıdaki fiiller genellikle kendinden sonra nesne almazlar. Örneğin:

见面朋友 (Yanlış kullanım)

见面 [jiàn miàn: görüşmek; buluşmak] (Ayrılabilen birleşik sözcük)

朋友 [péngyou: arkadaş] (Nesne konumunda)

毕业大学 (Yanlış kullanım)

毕业 [bì yè: mezun olmak] (Ayrılabilen birleşik sözcük)

大学 [dàxué: üniversite] (Nesne konumunda)

生气他 (Yanlış kullanım)

生气 [shēngqì: sinirlenmek; kızmak] (Ayrılabilen birleşik sözcük)

他 [tā: O (erkekler için)] (Nesne konumunda)

Yukarıdaki üç örnek yanlıştır. Bu üç örnekteki nesne konumundaki sözcükler yanlış şekilde kullanılmışlardır. Ayrılabilen birleşik fiillerin bir nesne ile birlikte kullanılması gerektiğinde, genellikle “edat + isim + ayrılabilen fiil” şeklindeki sıralamayla kullanılırlar. Yukarıdaki üç yanlış kullanım, aşağıdaki sıralamada olduğu gibi kullanıldığında “doğru” bir yapı olur. Örneğin:

Edat	İsim	Ayrılabilen fiil
跟[gēn: ile]	朋友	见面 “Doğru yapı”
[跟朋友见面 gēn péngyǒu jiàn miàn: arkadaş ile görüşmek]		

Edat	İsim	Ayrılabilen fiil
从[cóng: -den]	大学	毕业 “Doğru yapı”
[从大学毕业 cóng dàxué bì yè: üniversiteden mezun olmak]		

跟[gēn: bu örnekte,	他	生气 “Doğru yapı”
-a yönelme ifade eder.]		
[跟他生气 gēn tā shēng qì: ona sinirlenmek]		

Bazı ayrılabilen fiillerde, nesne iki biçimbirimden oluşan fiillin arasına yerleştirilebilir. Örneğin:

见朋友一面 [jiàn péngyǒu yī miàn: arkadaşla bir görüşmek]: Bu örnekte “见面 [jiàn miàn]” ayrılabilen fiili, 见朋友一面[jiàn péngyǒu yī miàn] şeklinde ayrı kullanılarak 见 [jiàn] ve 面 [miàn] arasına, 朋友 [péngyǒu: arkadaş] ve 一[yī: bir] getirilmiştir. 一 [yī: bir], bu örnekte görüşmenin kısa olduğunu ifade etmektedir.

生他的气 [shēng tā de qì: ona sinirlenmek]: Bu örnekte “生气 [shēng qì]” ayrılabilen fiili, 生他的气 [shēng tā de qì] şeklinde ayrı kullanılarak 生 [shēng] ve 气 [qì] arasına, 他的 [tā de: asıl anlamı “onun”dur. Ama bu örnekte “ona” olarak çevrilir] getirilmiştir. Bu örneklerdeki kullanımlar, genellikle günlük konuşma dilinde yaygın olarak kullanılmaktadır.

b) Ayrılabilen fiillerin, 了[le], 过[guò] ve eylemin kaç kez yapıldığını ifade eden sözcük 次[cì] ile birlikte kullanımı.

Bu öğeler de ayrılabilen fiillin arasına yerleştirilir. Örneğin:

见了一次面 [jiànle yí cì miàn: bir kez görüştü] : 了[le] geçmiş zaman ifade eder. 一次[yí cì] ise “bir kez” anlamındadır. 见 [jiàn] ve 面 [miàn] arasına, 了[le] ve 一次[yí cì] yerleştirilmiştir. Aynı kullanıma örnektir.

散过一次步 [sànguò yí cì bù: bir kez yürüyüşe çıkmıştı] : 散步[sàn bù: yürüyüş yapmak]. 过[guò] geçmişte yapılmış bitmiş deneyimi ifade ederken kullanılır. Bazı durumlarda Türkçeye -mişli

geçmiş zaman olarak çevrilebilir. Bu örnekte de 散 [sàn] ve 步 [bù] arasına, 过[guò] ve 一次 [yíci] yerleştirilmiştir. Bu da ayrı kullanıma örnektir.

c) Ayrılabilen fiillerin süreç bildiren zaman tümleçleri ile birlikte kullanımı.

Süreç bildiren zaman tümleçleri, bazı ayrılabilen fiillerin arkasına gelebilir ve ayrılabilen fiil ayrılmadan birleşik kullanılmış olur. Örneğin:

毕业了一年 [bi yè le yī nián: mezun olalı bir yıl oldu]: 毕业 [bì yè: mezun olmak] ile süreç ifade eden zaman tümleci birlikte kullanıldığında, bu fiil ayrı olarak kullanılmaz, ayrı olarak kullanıldığında dil bilgisi açısından yanlış bir yapı ortaya çıkmış olur. 一年 [yī nián: bir yıl] süreç bildiren zaman tümleci, 了[le] eylemin tamamlandığını bildirir, geçmiş zaman ifade eder. Burada kullanılan süreç bildiren zaman tümleci, eylem tamamlandıktan sonra geçen süreyi vurgulamaktadır.

Fakat bazı ayrılabilen fiillerde ise süreç bildiren zaman tümleci fiilin arasına yerleştirilmelidir. Yukarıdaki örneğin aksine arasına yerleştirilmez ise dil bilgisi açısından yanlış bir kullanım ortaya çıkmış olur. Örneğin:

吵了一个小时架 [chǎole yí gè xiǎoshí jià: bir saat kavga etti.]: Bu örnekteki 吵架 [chǎo jià: kavga etmek]. 一个小时 [yí gè xiǎoshí : bir saat] ile birlikte kullanıldığında ayrılabilen fiillin arasına gelmiştir. Burada kullanılan süreç bildiren zaman tümleci eylemin kendi süresini ifade eder.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere, her ayrılabilen sözcüğün birleşik ve ayrı kullanımları birbirinden çok farklı ve çeşitli; ne zaman ayrı ne zaman birleşik kullanıldıklarının da genel bir kuralı ve standartı yoktur. Ayrılabilen birleşik sözcükler birçok çeşitli dil bilgisi öğeleri ile kullanılarak, karmaşık ve zor yapılar meydana getirirler. Bu tür yapısal esnek kullanımlar Çince öğrenenlerin, bu sözcükleri kullanırken çoğunlukla hata yapmalarına neden olmaktadır.

SONUÇ

Yukarıdaki bahsi geçen araştırmalar ve görüşler, ayrılabilen birleşik sözcükleri daha iyi anlamak için oldukça değerlidir. Kendine özgü yapısı, ayrılabilen birleşik sözcükleri dil normları açısından da önemli bir araştırma konusu yapmıştır. Çağdaş Çince’de özel bir tür olan ayrılabilen birleşik sözcükler için çok sayıda tanımlama ve adlandırma yapılmıştır. Ayrılabilen birleşik sözcükleri tanımlamak ve açıklamak hiç kolay olmadığı gibi aslında oldukça da tartışmalı bir konudur. “Ayrılabilen birleşik sözcük nedir?” sorusunun birden fazla cevabının bulunması, bunun açık bir göstergesidir. Çinli dilciler tarafından çok uzun zamandır araştırılan bu sözcük türlerinin niteliği üzerine ne yazık ki bir görüş birliğine varılamamıştır.

Sonuç olarak, iki heceli biçimbirimden oluşan fiil nesne yapısını temel alan hem ayrılarak hem de birleşik biçimde kullanılan, sözcük ve sözcük öbeği arasında bulunan sözcüklerdir. Anlam açısından bu sözcükler basitçe imlerin bir araya gelmesinden oluşmamışlardır. İster birleşmiş ister ayrılmış olsun sözlük anlamları değişmez. Aralarına başka unsurlar alarak anlamları cümle içindeki kullanımlarına göre geçici olarak genişler. Birleşik olarak kullanıldıklarında sözlük birim olarak sözlüklerde yer alırlar. Ayrı olarak kullanıldıklarında ise geçici olarak oluşturulmuşlardır. Kısaca birleşik hâlleri sözlükseldir, ayrı hâldeki kullanımları ise söz dizimseldir. Ayrılabilen birleşik sözcükler karmaşık bir dil birimidir ve birçok dil bilgisi unsuru içerirler. Bunların yanı sıra, toplum,

kültür, gelenek ve günlük hayatta yapılan hareketlerle, eylemlerle yakından ilişkili olan, son derece konuşma diline özgü özellikler taşıyan sözcüklerdir.

Özel ve karmaşık yapısı ayrılabilen birleşik sözcükleri, Çince öğrenenler için öğrenilmesi zor ve kullanımları sırasında da sık sık hata yapılan bir konu haline getirmiştir. Fiil nesne yapısındaki ayrılabilen sözcükler sayıca fazla ve günlük hayatta kullanım sıklıkları da çok yüksektir. Sözcüklerin ayrılma biçimleri çok çeşitlidir ve her sözcüğün ayrılma biçimleri de birbirinden çok farklı olabilmektedir. Bu durumlar öğrenmede zorluklara, kullanım sırasında da kafa karışıklığına yol açmaktadır.

Bu sözcüklerin özel yapılar olarak ele alınıp araştırılması, hem dil çalışmaları hem de bu sözcüklerin öğretimi açısından daha verimli sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır. Çünkü ayrılabilen birleşik sözcükler, geleneksel sözcük sınıflandırmasına tam uymayan, kendine özgü yapı ve özelliklere sahip karmaşık dil unsurlarıdır. Bu nedenle, Çince'nin dil özelliklerini daha iyi anlamak için bu yapıların bağımsız olarak incelenmesi önemlidir. Ayrılabilen birleşik sözcükler, Çince'nin zengin anlatım gücünü ve kültürel derinliğini yansıtan önemli unsurlardan biridir.

Çin ulusu örtük bir kültüre sahiptir ve Çince derin anlamsal ilişkiler üzerine kuruludur. Ayrılabilen birleşik sözcükleri araştırmak, Çince'nin kendine özgü güzelliğinin ve zengin ifade gücünün daha iyi anlaşılmasını sağlar.

KAYNAKÇA

- Huang, Xiaoqin (2003). Lihezi Zu De Yuyi Yanjiu, Beijing Shifan Daxue Boshi Lunwen. Huang, Xiaoqin (2006). Liheci Yanjiu Zongshu, Yilie Shifan Xueyuan Xuebao, Di 2 Qi, s. 57-63. Jiang, Dejun (2017). Liheci de Duibi Miaoxie Yu Tongji Fenxi, Neimenggu Daxue Xuebao, Di 49 Juan, Di 3 Qi, s. 106-112.
- Kirilen Gürhan (2016). *Çin Dili*, Ankara: Gece Kitaplığı.
- Li Liang ve Chao Rui (2007). Liheci Xingchen de Lishi Ji Chengyin Fenxi, Hebei Xuekan, Di 27 Juan, Di 5 Qi, s. 174-177.
- Li, Qinghua (1983). Tan Liheci De Tedian he Yongfa, Yuyan Jiaoxue yu Yanjiu, Di 3 Qi, s. 91-100. Liu, Zexian (1953), Yonglian Xielai Guiding Ci'er, Zhongguo Yuwen, Di 3 Qi, s. 10-11.
- Lu, Zhiwei (1975). Hanyü de Goucifa (Xiudeng ben), Zhonghua Shuju.
- Rao, Qin (2001). Dongbin Shiliheci Peijia De Zai Renshi, Yuyan Jiaoxue Yu Yanjiu, Di 4 Qi, s. 57-63.
- Tong, Jinzhong (2012). "Xiandai Hanyu Li He Ci De Teshuxing Jiqi Renzhi Guilü". *Mudan Jiang Daxue Xuebao*. vol. 21 no 11. s. 87-91.
- Tzu, Ching Kao (2024). Çince'de Sözcük İçyapısı: Ayrılabilir Fiillerin Olay Yapısı, Yüklem-Öge Yapısı ve Kategorileri, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Enformatik Bilişsel Bilim Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Wang, Haifeng (2011). *Xiandai Hanyu Li He Ci Xi xingshi NengYanjiu*. Beijing: Beijing Daxue Chubanshe.
- Xiandai Hanyu Cidian (Xiudingben) (1999). Beijing: Gaowu Yinshuguan. Xu Tongqiang (2001), Jichu Yuan Xue Jiaocheng, Beijing Daxue Chubanshe.

- Yang, Qinghui (1995). *Xiandai Hanyu Liheci Yongfa Cidian*, Beijing: Beijing Shifan Daxue Chubanshe.
- Yu Weiqin ve Da Weihua (1996). *Liheci de Tedian Jiqi Bianren*, Sichuan Jiaoyu Xueyuan Xuebao, Di 12 Juan, Di 4 Qi, s. 57-60.
- Zhang, Guoyun (2007). “Dui Weiwuer ZuYuke Xuesheng De Hanyu Le He Ci Jiaoxue Yanjiu”. *Yuyan Yu Fanyi Hanwen*. Di 4 Qi Zong Di 92 Qi. s.59-63.
- Zhao Jinming (1984) , *Neng Kuozhan De “Dong+Ming’ Geshi de Taolun*, Yuyan Jiaoxue yu Yanjiu, Di 2 Qi, s.4-23.
- Zhou, Fei (2011). “Li He Ci De Tedian Qi Chengyin”. *Jian Nan Wenxue (Jingdian Jiaoyuan)*. Di 11 Qi. s. 133-134.
- Zhou, Shangzhi (2006). *Hanyü Liheci Yanjiu Hanyu Yusu, Si, Duanyu de Teshuxing*, Shanghai: Shanghai Waiyu Jiaoyu Chubanshe.
- <https://m.zhangyue.com/readbook/13039755/5.html?p2=04888> Erişim Tarihi: 27.12.2024

OKTAY YİVLİ

Kırk Yama

AŞK, EDEBİYAT ve ÖTEKİ ŞEYLER

Günce Yayınları

Mahmut Babacan

Üniversiteler İçin

Türk Dili Kompozisyon Bilgileri

Günce Yayınları

8. BASKI

Başka Bir Tarih Hayal Etmek

TÜRK EDEBİYATINDA ÜKRONYA

MURAT GÜR

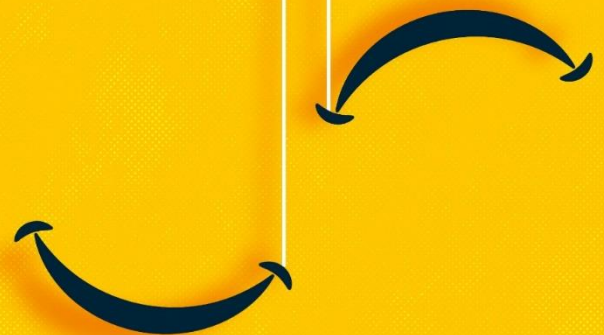

Günce Yayınları

DR. MUSA ERASLAN

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ŞİİRİNDE

MİZAH VE İRONİ

Günce Yayınları